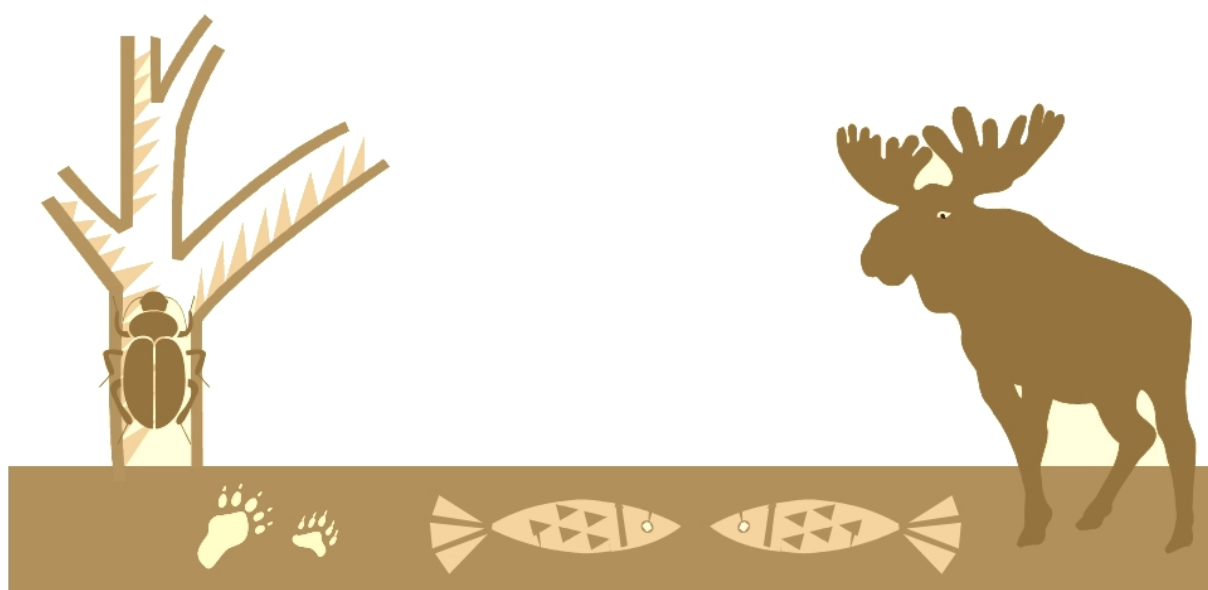

Häckande fåglar på jordbruksmarker som ingår i projektet
"Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde"
Häckningssäsong 2000

Adriaan "Adjan" de Jong

Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö

Rapport 32

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Wildlife, Fish, and Environmental Studies

Umeå 2014

Häckande fåglar på jordbruksmarker som ingår i projektet ”Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde”. Häckningssäsong 2000.

**Adriaan ”Adjan” de Jong, 20001112
Hössjö 115
905 86 Umeå
090-21116
adjan@telia.com**

Innehållsförteckning

Sammanfattning	s. 2
Inledning	s. 3
Syfte	s. 4
Material och metod	s. 4
Resultat	s. 6
Diskussion	s. 7
Tack	s. 8
Referenser	s. 9
Områdesvisa genomgångar	bilaga 1

Sammanfattning

Projekt Vindelälvskött vill öka produktionen av naturbeteskött och detta förväntas höja naturvärden, bland annat genom ett rikare fågelliv.

Genom att studera fågellivet före och efter den förändring av markanvändningen kan effekterna på fågellivet dokumenteras. För att visa att förändringarna beror på införandet av naturbete, och inte på helt andra faktorer, måste ett antal referensytor inventeras samtidigt och enligt samma metod.

Här redovisas resultatet från första inventeringen av tretton områden där naturbete skall äga rum jämte sju referensytor.

Årets inventering drabbades visserligen något av en sen start men inventeringsresultatet bedöms ändå vara pålitligt. Resultatet skall jämföras med kommande års inventeringar.

Inledning

Projekt Vindelälvskött avser att stimulera till produktion av högkvalitativt kött genom naturbeten. Nedlagda arealer kommer att åter tas i bruk, ofta efter omfattande restaureringsarbeten. Detta öppnar upp landskapet lokalt vilket förväntas leda till en positiv utveckling bland jordbrukslandskapets fågelarter.

En stor andel av jordbrukslandskapets fågelarter har minskat kraftigt under de senaste decennierna (Andersson (red) 1988, Wirdheim 1997, Svensson 1999). Orsakerna bakom denna minskning är bristfälligt kända men minskade arealer och fragmenteringen av jordbrukslandskapet tycks spela en betydande roll, speciellt i Norrlands inland.

För att klarlägga om denna satsning verkligen gynnar jordbrukslandskapets fåglar bör tillståndet hos fågelfaunan vara känt innan förändringar genomförs. Med tanke på de årliga variationerna i fågelfaunan och ofrånkomlig osäkerhet i inventeringsresultatet borde markerna helst inventeras under några år innan markanvändningen ändras. Tanken att genomföra en "före-efter-studie" väcktes tyvärr såpass sent att några restaureringsprojekt redan hade hunnit genomföras innan fågelinventeringen kom igång. Även i framtiden kan det vara svårt att inventera nya marker innan de restaureras ty tiden mellan beslut om deltagande och förändringsåtgärd brukar vara mycket kort.

Det finns inga fågelinventeringar, varken för länet eller för riket, som ger tillräckligt detaljerade data för att kunna fungera som referens för de förändringar som kan visa sig på de marker som ingår i projektet. Därför är det nödvändigt att även ett lämpligt antal referensytor inventeras inom ramen för detta projekt.

WWF och ledningen för projekt Vindelälvskött gav mig i uppdrag att genomföra en första fågelinventering våren 2000 (projektplan som bilaga 2). Beslutet om denna studie kom dock mycket sent (en bit in i maj). Förberedelsen skedde därför under stor tidspress och arbetet fick inte heller den omfattning som var avsedd.

Tretton områden som ingår i projekt Vindelälvskött inventerades jämte arton referensytor. På grund av den uppkomna tidsbristen kunde inga referensytor inventeras uppströms Stryksele. Jag hade dock möjlighet att inventera fyra områden med jordbruksmark nära fjällkedjan på annat håll i länet. Dessa ytor torde kunna fungera som referensytor till ytorna i området Sandsele-Ammarnäs.

Alla provytor och referensytor inventerades under ett enda besök under perioden 13-21 maj enligt en (kraftigt) förenklad revirkartering (Svensson 1978). Resultatet tyder på att de marker som legat obrukade eller nyligen hade restaurerats hade färre häckande fåglar än motsvarande brukade marker. En ökning av antalet häckande fåglar till följd av införandet av naturbetet är således att vänta.

Syfte

Årets inventering är avsedd att vara den första i en serie inventeringar som skall klarlägga effekterna av införande av naturbete (eventuellt med föregående restaurering) på fågelfaunan inom ramen för projekt Vindelälvskött.

Material och metod

Samtliga anmälda intressenter kontaktades och tretton objekt bedömdes som lämpliga för en inventering (tabell 1). Förutom själva marken som skulle användas för naturbete (ofta efter restaurering) skulle även den närmast omkring liggande marken inventeras. Arealen för de inventerade områdena har tagit fram med hjälp av programmet Arcview. Noggranna arealuppgifter för de marker som skall användas till naturbete saknas dock.

För de objekt som låg längre nedströms Vindelälven var det lätt att hitta lämpliga referensområden (bifogade karta och lägesangivelserna i bilaga 1). För objekten mellan Sandsele och Ammarnäs var det svårare att hitta motsvarande referensytor. Det visade sig sedan också att tiden var för knapp för att hinna med en inventering av referensytor. Jag har dock inventerat några andra jordbruksmarker utmed fjällkedjan i länet och dessa får tills vidare fungera som referensytor.

Peter Sunesson, länsstyrelsen, försåg mig med detaljerade kartor över varje område men uppgifter på vilka marker som skulle ingå i projektet saknades i flera fall. Jag hann inte kontakta alla markägare för att få exakta uppgifter i förväg. (Bönder är av förståeliga skäl inte alltid så lätt att få tag i per telefon!) I de flesta fall kunde dock oklarheterna skingras när jag väl var på plats.

Tabell 1. *Områden där naturbetesdrift inom ramen för projekt Vindelsälvskött pågår eller planeras. Fågelinventering våren 2000.*

Objekt	areal (hektar)	invent.datum	tidsåtgång
Ammarnäs	144	21/5	245 min.
Djupfors	-	21/5	10 min.
Örnäsudden	28	20/5	55 min.
Blattniksele	41	20/5	60 min.
Strycksele	81	13/5	95 min.
Gäddträsk	6	13/5	15 min.
Kryckeltjärn	31	13/5	50 min.
Kulbäcksliden	11	14/5	25 min.
Karlsgård	9	13/5	40 min.
Överrödå	61	14/5	85 min.
Sunnansjönäs	30	14/5	45 min.
Norrfors	220	14/5	225 min.
Holmnäs	175	13/5	185 min.

Varje objekt inventerades under ett enda besök under perioden 13- 21 maj. Några referensytor inventerade dock utanför denna tidsperiod och några av dessa har också inventerats vid mer än ett tillfälle (bilaga 1). Inventeringsarbetet sträckte sig under vissa dagar till sju tiden på kvällen men merparten av arbetet gjordes på förmiddagen. Dagar med dåligt väder (regn och/eller hård vind) undveks.

Vi valde att koncentrera arbetet kring fem arter som är tydligt knutna till öppna, brukade jordbruksmarker; storspov, tofsvipa, sånglärka, ängspiplärka och ortolansparv. Ytterligare åtta arter som indikerar ett rikt jordbrukslandskap inventerades; enkelbeckasin, skogssnäppa, jorduggla, buskskvätta, gulärka, törnskata, stare och rosenfink. För staren som ofta häckar vid bebyggelse registrerades oftast endast förekomst, ingen antalsuppskattning. Observationer av andra, i sammanhanget intressanta arter noterades naturligtvis också.

Alla observationer ritades in på kartorna enligt koderna för revirkartering (BIN). Ur kartanteckningarna sammanställdes sedan för varje objekt en artlista med en uppskattning av antalet par eller antalet sedda individer.

För att dokumentera aktuell markanvändning genomfördes en flygfotografering av alla objekt upp till Strycksele. Bilderna togs med hjälp av en vanlig systemkamera från en motorseglare på cirka 500 meters höjd. Jag hade för avsikt att flygfotografera även objekten längre uppströms älven men lyckades inte med detta vid lämplig tid och mot en rimlig kostnad.

Resultat

I tabell 2 sammanfattas observationerna av de tretton arter som ingick i studien. För storspov, tofsvipa, sånglärka, ängspiplärka och ortolansparv anges också det uppskattade antalet par. För utförligare uppgifter hänvisas till bilaga 1. Observera att uppgifterna gäller hela den areal som har inventerats. Den areal som är avsedd för naturbetesdrift är mycket mindre. Fåglar har dock revir som är mycket större än enstaka fält och deras antal och antalsförändringar måste därför studeras på landskapsnivå.

Denna studie omfattar endast häckande fåglar. Flera av de studerade områdena har stor betydelse som rastlokal för sträckande fåglar. Förändrad markanvändning kan både gynna och missgynna de rastande fåglarna.

Tabell 2. *Antalet par av de fem prioriterade arterna samt antalet arter av totalt tretton arter i denna studie per område.*

Objekt	Storsp.	Tofsv.	Sångl.	Ängspipl.	Ortolan	Artantal
Ammarnäs	0	0	0	1	0	6
Djupfors	0	0	0	0	0	0
Örnäsudden	1	0	0	0	0	4
Blattniksele	0-1	0	0	0	0	2
Strycksele	1	0	1	0	0	2
Gäddträsk	0	0	0	0	0	1
Kryckeltjärn	2	0	0	0	0	1
Kulbäcksliden	0	0	0	0	0	1
Karlsgård	0	0	0	0	0	1
Överrödå	6	0	3	0	0	3
Sunnansjönäs	0	0	0	0	0	1
Norrfors	12	1	5	0	0	5
Holmnäs	12	5	5	1	0	7
Bellvik	1	0	0	0	0	2
Laxbäcken	1	0	0	0	0	1
Granliden	0	0	0	0	0	1
Grönfjäll	0	0	0	0	0	0
Gottland	0	0	0	0	0	0
Nyhem	1	0	0	0	0	1
Bäckebo	0	0	0	0	0	0
Granlunda	0	0	0	0	0	0
Hällnäs (2 st.)	1-2	5	1	0	0	3
Rengård	1	0	0	0	0	1
Vindelånäset	5-6	3	1	0	0	6
Kvarnsvedjan	1	2	2-3	0	0	4
Fredrikshall	1	0	0	0	0	1
Blomåker	1	0	0	0	0	1
Spöland	10	4	12	0	1	6
Bösta	7	1	4	1	0	8
Stöcke	7	5	4	0	0	6

Diskussion

Inventeringsmetodik

Direkta normer för fågelinventeringar av jordbruksmark i Norrland saknas. Naturvårdsverket håller på att utarbeta nya normer för fågelinventeringar (Svensson i brev). Valet av inventeringsmetodik bör dock alltid utgå från syftet med inventeringen och i praktiken tvingas man oftast till kompromisser på grund av begränsade resurser.

Syftet med denna inventering var **inte** att exakt bestämma hur många fåglar det finns per hektar utan att kunna jämföra antalet fåglar före och efter en förändring av markanvändningen. I projektplanen föreslogs tre olika ambitionsnivåer och den lägsta valdes. Denna innebar revirkartering under två besök inom fyra områden.

På grund av en mycket sen start blev det omöjligt att besöka varje objekt två gånger. Å andra sidan visade det sig att de fanns fler objekt som skulle inventeras och därmed ökade också kravet på antalet referensytor.

Revirkarteringen utvecklades främst för att studera tättingar i skogsmark (Bibby, Burgess & Hill 1992, Hustings et.al 1985). För inventeringar av öppna marker med ett fåtal tämligen synkront häckande arter föreslås enligt BIN-Fåglar (SNV 1978) en förenklad revirkartering med ett fåtal besök och lägre tidsåtgång per hektar. Svensson (1978) rekommenderade tre till fem besök vid inventeringar av myrar och mossar och en liknande metod kommer att föreslås i Naturvårdsverkets nya inventeringsanvisningar även för öppna jordbruksmarker (Svensson i brev). Dessa gäller dock inventeringar med krav på uppskattningar av antalet häckande par med mindre än 10% felmarginal.

Revirkarteringar är behäftade med en rad praktiska problem. De kräver tillgång till detaljerade kartor för att kunna rita in fåglarnas position och beteende på ett bra sätt. För arter med relativt stora revir (till exempel storspov) innebär kravet på detaljerade kartor att kartorna blir stora och därmed otympliga. Tolkningen av protokoll från flera revirkarteringar är en källa till osäkerhet och denna kan förta en del av säkerheten som flera upprepade besök ger. Trots försök till standardisering (SNV 1978, Hustings et.al 1985) finns ett betydande tolkningsutrymme.

Vid inventeringarna häckfåglar på myrar i Norrland under 1980- och 90-talet användes i de allra flesta fall en förenklad revirkartering med **endast ett besök** (Forslund, Kolmodin & Svensson 1982, Kolmodin & Nilsson 1982, Simonsson 1983, Dahlén 1985, Höglund 1992, Forslund, Forslund & Löfroth 1993). Till grund för detta låg ett antal studier av inventeringseffektiviteten vid myrfågelinventeringar (Aspenberg 1981, Kolmodin et.al. 1987). Även kustfåglar har vanligtvis inventerats under ett besök (Grenmyr & Sundin 1981, Sporrang 1999). Att även tättingar som ortolansparv kan inventeras med hög säkerhet vid endast ett besök har visats av Dale (1999).

Tidpunkt

Perioden 13-21 maj bör anses vara en bra tidsperiod för en inventering av de valda arterna. De tidigast häckande arterna (tofsvipa och storspov) ruvar medan de flesta tättingar fortfarande sjunger tämligen intensivt. Fåglar som fått sin häckning spolierat i ett tidigt skede brukar vara kvar i sina revir fram till början av juni och har haft goda chanser att räknas in bland de häckande fåglarna.

Arturval

Vid urvalet av arter ville vi förutom arter som är hård bundna till öppna brukade marker (de första fem arterna) även ta med ett antal arter som hör samman med andra element i jordbrukslandskapet. Enkelbeckasin och skogssnäppa häckar i små våtmarker. Jorduggla, gulärta och buskskvätta trivs i igenväxande, gärna fuktiga partier med mycket buskar. Törnskata och rosenfink föredrar en kombination av större träd och buskar, gärna i anslutning till gles bebyggelse medan stare häckar intill gårdar med djurhållning. I framtiden bör ladusvalan läggas till den andra kategorin arter.

Slutbedömning av årets inventering

På grund av en sen start kunde varje objekt bara besökas en enda gång men samtidigt besöktes fler objekt än planerat. Inventeringar baserade på ett besök är dock relativt vanliga i öppna biotoper som jordbruksmark. Trots en begränsad arbetsinsats bedöms således årets inventering ha gett tillförlitliga resultat som kan användas i en jämförelse med kommande års resultat för att belysa förändringar i fågelfaunan på grund av restaureringsinsatser och ändrad markanvändning.

Tack

Ett stort tack till Peter Sunesson för hjälp med kartor och arealuppgifter. Tack också till Marianne de Boom och Tom Riedel för stora insatser under inventeringarna. Slutligen ett tack till de markägare/brukare jag hann träffa under de stressiga dagarna i fält. Utan era insatser i jordbrukslandskapet skulle vår natur vara en hel del fattigare. Jag hoppas ni kan utveckla era insatser för naturen och miljön ytterligare inom detta och andra projekt.

Referenser

- Andersson, S. (red.) 1988. Fåglar i jordbrukslandskapet. Vår Fågelvärld, supplement no. 12. SOF, Stockholm.
- Aspenberg, P. 1981. Inventeringen Gästriklands myrfåglar - en studie av inventeringseffektivitet. Fåglar i X-län 12(1): 29-38.
- Bibby, C.J., Burgess, N.D. & Hill, D.A. 1992. Bird census techniques. Academic Press. London.
- Dahlén, B. 1985. Fågelmyrar i nordvästra Ångermanland. Gråspetten 5(3-4): 68-76.
- Dale, S. 2000. The importance of farmland for Ortolan Buntings nesting on raised peat bogs. *Ornis Fennica* 77: 17-25.
- Forslund, M, Kolmodin, U. & Svensson, S-Å. 1982. Skyddsvärda fågelmyrar i Kopparbergs län. Länsstyrelsen i Kopparbergs län, Rapport N 1982:4.
- Forslund, M., Forslund, S.R. & Löfroth, M. 1993. Våtmarker i Västerbottens län, Länsstyrelsen Västerbottens län: meddelande 1/93. Umeå. Med bilagorna 1A, 1B, 2 och 3.
- Grenmyr, U. & Sundin, J.A. 1981. Fågelfaunan vid Västerbottenskusten - förändringar sedan 1930-talet. Vår Fågelvärld 40(2): 91-104.
- Hustings, M.F.H., Kwak, R.G.M., Opdam, P.F.M. & Reijnen, M.J.S.M. (eds.) 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Natuurbeheer in Nederland, deel 3. PUDOC. Wageningen.
- Höglund, J. 1992. Fågellivet på uppländska myrar. Fåglar i Uppland 19: 125-133.
- Kolmodin, U. & Nilsson, S.G. 1982. Häckfåglarna på Dalarnas myrar - tätheter och artrikedom i förhållande till myrstorlek och våthet. Vår Fågelvärld 41(1): 1-12.
- Kolmodin, U., Arvidsson, B., Botsröm, U., de Jong, A. & Nilsson, S.G. 1987. Inventeringseffektivitet vid fågelundersökningar på myrar - en översikt av svenska fältstudier. Vår Fågelvärld 46(8): 430-438.
- Simonsson, P. 1983. Myrfågelinventering i Västernorrlands län 1978-1979. Gråspetten 3(3): 72-82.
- SNV. 1978. Biologiska InventeringsNormer, Fåglar (BIN-Fåglar). Statens Naturvårdsverk, Råd och riktlinjer. Liber Tryck, Stockholm.
- Sporrong, H. 1999. Kust- och skärgårdsområden med höga naturvärden i Skellefteå kommun. Naturvård i Skellefteå. Rapport 1:1999.
- Svensson, S. 1978. Förenklad revirkarteringsmetod för inventering av fåglar på myrar och mossar. Vår Fågelvärld 37(1): 9-18.
- Svensson, S. 1997. Fågelövervakning i Skånes jordbruksbygder. Anser 36(4): 275-287.
- Svensson, S. 1999. Svenska häckfågeltaxeringen 1998. I: SOF. 1999. Fågelåret 1998. Stockholm.
- Wirdheim, A. 1997. Öppna landskap på väg att bli fågeltomma landskap. Vår Fågelvärld 56(7): 12-15.